

Наталія ПЕТРИЦА
orcid.org/0000-0003-1205-931X
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри словацької філології
Ужгородського національного
університету (Ужгород, Україна)
natalia.petrica@uzhnu.edu.ua

ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОЗИЦІЇ ЧЕСЬКИХ АНТРОПОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

*У статті охарактеризовано окремі проблемні питання транспозиції чеських онімів українською мовою. Дискусійні питання зумовлені рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів. Проблеми перекладу пов'язані з відсутністю системного вивчення в українській ономастиці норм передачі слов'янських/західнослов'янських онімів, зрештою, як і онімів інших мов чи груп споріднених мов. Крім відсутності теоретичних основ української перекладознавчої ономастики, непослідовність у відтворенні імен та прізвищ із слов'янських мов у перекладацькій практиці викликані також суперечливістю, недоопрацюванням (а подекуди і відсутністю) окремих норм транспозиції онімів в українському правописі. Питання відтворення чужомовних онімів непослідовно вирішує також чинна редакція українського правопису 2019 р., котра регулює лише написання окремих суфіксів, подвоєння, передачу літер *g* та *g*, апострофа тощо. У цьому сенсі дискусійним питанням при відтворенні слов'янських імен та прізвищ українською мовою є, до прикладу, відмінювання суфіксальних антропонімів. Оскільки голосний e у західнослов'янських суфіксах **ek**, **es** у непрямих відмінках випадає, а за нормами українського правопису суфіксальний голосний зберігається. У результаті цього при перекладі виникають неприродні за звучанням форми Гашек-Гашекові, Моравек-Моравекові. Так само правопис непослідовно регулює передачу чеських буквосполучень «губний+ě» при перекладі онімів. Інша група дискусійних питань стосується саме недотримання правил передачі чеських*

власних особових назв перекладачами та редакторами у засобах масової інформації. Серед них зокрема є непослідовність передачі h I g, буквосполучення ji-, суфіксів ik/-ík, -ič тощо.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, перекладознавча ономастика, антропоніми, ім'я, прізвище, транслітерація, транскрипція.*

Natalia PETRITSA

orcid.org/0000-0003-1205-931X

candidate of philological sciences,

Associate Professor of the Department of Slovak Philology

Uzhhorod National

University (Uzhhorod, Ukraine)

natalia.petrica@uzhnu.edu.ua

PROBLEMS OF TRANSPOSITION OF CZECH ANTHROPONYMS INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article describes some problematic issues of the transposition of Czech antroponyms into the Ukrainian language. Discussion issues are determined by a number of objective and subjective factors. Translation problems are related to the lack of a systematic study in Ukrainian onomastics of the norms of transmission of Slavic/West Slavic onyms, in the end, as well as onyms of other languages or groups of related languages. In addition to the lack of theoretical foundations of Ukrainian translational onomastics, the inconsistency in the reproduction of names and surnames from Slavic languages in translation practice is also caused by inconsistency, incompleteness (and in some cases the absence) of certain norms of transposition of onyms in Ukrainian orthography. The issue of reproduction of foreign-language onyms is also inconsistently resolved by the 2019 version of the Ukrainian orthography, which regulates only the writing of individual suffixes, doubling, transfer of the letters h and g, apostrophe, etc. In this sense, a debatable issue when reproducing Slavic names and surnames in the Ukrainian language is, for example, declension of suffixed anthroponyms. Since the vowel e in the West Slavic suffixes ek, ec is dropped in the indirect cases, and according to the norms of

Ukrainian spelling, the suffix vowel is preserved. As a result, the unnatural-sounding forms Hasek-Hashekov, Moravek-Moravekovi appear during translation. In the same way, the spelling inconsistently regulates the transmission of the Czech letter combinations "labial+ě" when translating onyms. Another group of debatable issues concerns precisely the non-observance of the rules for the transfer of Czech personal names by translators and editors in mass media. Among them, in particular, there is an inconsistency in the transmission of h I g, the letter combination ji-, the suffixes ik/-ík, -ič, etc.

Key words: *intercultural communication, translational onomastics, anthroponyms, name, surname, transliteration, transcription.*

Постановка проблеми. Інтенсифікація міжнародних зв'язків на зламі ХХ-ХХІ століть поживали співпрацю слов'ян у політичній, економічній галузі, у сфері науки, культури, туризму. На теренах сучасної Славії дедалі активніше укладаються двосторонні міжурядові угоди, підписуються торгові договори, оформляються інші документи юридичного характеру, здійснюються переклади наукової, публіцистичної, художньої літератури. Усі ці документи містять значну кількість власних особових та географічних назв, які так само, як і термінологічна лексика, потребують особливої уваги при транспозиції з мови-реципієнта до цільової мови.

Власні назви (оніми) – особливий пласт лексики кожної мови. Він формувався упродовж століть під впливом мовних та позамовних факторів, набув у кожного народу специфічних національних рис. Оніми, на відміну від апеллятивної лексики, індивідуалізують іменований об'єкт, вирізняють його з класу однотипних. Саме тому пропріальна лексика у процесі перекладу становить особливу групу, яка в контексті міжкультурної комунікації потребує дотримання особливих принципів перекладу. Відтворення онімів українською мовою у білінгвів зазвичай *«викликає багато труднощів, оскільки перекладачеві потрібно не лише максимально точно передати іношомовні власні назви, а й враховувати специфіку звукової та графічної*

системи мови оригіналу та мови, на яку вони транслітеруються, тобто, з одного боку, якомога ближче наблизитися до мови-джерела, а з іншого, – дотримуватися норм українського правопису» (Могила, 2007: 158).

Однією з причин непослідовного відтворення власних назв у процесі міжкультурної взаємодії дослідники називають невпорядкованість принципів та методів міжмовної передачі пропріальної лексики. Важко не погодитися з українською дослідницею слов'янської ономастики С. Пахомовою у тому, що *«у вітчизняній практиці склалася багаторічна традиція неухаги ба навіть неповаги до пропріальної лексики при перекладі: її не вводять у двомовні словники, автори підручників з перекладознавства, як правило, не торкаються складних питань передачі ономастичної лексики» (Пахомова, 2019: 75).*

Крім відсутності теоретичних основ української перекладознавчої ономастики, різнобій та непослідовність у відтворенні слов'янських власних назв у перекладацькій практиці викликані також суперечливістю, недоопрацюванням (а подекуди і відсутністю) окремих норм транспозиції онімів в українському правописі. Адже саме український правопис є тим засадничим документом, яким керуються перекладачі, редактори, мовознавці. Варто зауважити, що в Україні науковий інтерес дослідників змістився здебільшого в площину вивчення питання транспозиції онімів з неслов'янських мов українською та навпаки. Саме тому в епоху інтенсифікації міжкультурної комунікації слов'ян системна розробка теоретичних засад, принципів та методів транспозиції власних назв є необхідною та на часі.

Аналіз досліджень. Чи не найповнішу інформацію про дослідження у галузі транспозиції пропріальної лексики подає «Бібліографічний довідник з української ономастики», укладений колективом науковців відділу ономастики Інституту української мови НАН України. Довідник засвідчив, що за радянських часів основна увага відводилася вивченню питань відтворення українських антропонімів, топонімів графічними засобами російської мови: праці І. Сунцової (1959, 1962), В. Нежніпани (1964, 1971), Л. Масенко (1985,

1988), В. Горпинича (1986), лексикографічні праці Скрипника, Н. Дзятківської (1960, 1986), С. Левченка (1960, 1972). Поодинокими були дослідження, які стосувалися передачі онімів графікою англійської/німецької мов та навпаки (І. Черненко (1962), О. Ріпецька (1964), Ю. Карпенко (1987, 1991), чи проводилися на матеріалі слов'янських мов (напр. чеської – студії О. Паламарчук (1976, 1978, 1982), польської – розвідка Л. Гумецької (1984)).

Природно, що після здобуття Україною незалежності та набуття українською мовою статусу державної, активізувалося вивчення питань передачі іноземних онімів графічними засобами української мови та навпаки, здебільшого на матеріалі англійської мови (Б. Ажнюк (1993,1995), І. Корунець (1993), А. Гудманян (1994-2000), М. Крижанівська (1996), А. Дяков (1997), М. Вакуленко (1999), Р. Зорівчак (2000), О. Бешкарева (2003), рідше – на матеріалі інших мов (французької мови: О. Чередниченко (1993), І. Бойчук (1998), В. Мазниченко (1999); угорської мови П. Чучка (1995); німецької мови В. Кам'янець (1996), О. Ріпецька (1996), Н. Щербань (1997).

Водночас бракує досліджень, які б всебічно вивчали питання відтворення пропріальної лексики, нормували принципи та методи передачі власних назв у процесі міжкультурної комунікації слов'ян. Періодично проблеми транспозиції власних назв у слов'янських мовах порушують відомі українські славісти: О. Паламарчук (1998, 2000, 2008) – на матеріалі чеської мови, В. Житник (2001) – чеської та польської мов, О. Албул (2007) – на матеріалі чеських та словацьких онімів, Л. Васильєва (2012) – хорватської мови, С. Пахомова (2017, 2019) – на матеріалі словацької мови.

Відсутність чітко продуманих норм передачі слов'янських онімів відчують сьогодні і перекладачі, і, навіть, науковці-славісти. Це зумовлено кількома причинами: по перше – зміщенням фокусу наукових досліджень та правописних норм в бік питань відтворення неслов'янських та російських власних назв українською мовою (що, без сумніву, теж є важливим). По друге – недосконалістю норм українського правопису, який, на жаль, також не

розв'язує багатьох проблем передачі слов'янських власних назв українською мовою. По третє, сьогодні незначна кількість наукових праць, що стосується проблем транспозиції пропріальної лексики у контексті міжслов'янської комунікації, містить частково неактуальну інформацію, оскільки враховує правописні норми української мови, чинні на момент написання студій.

У 2019 році уряд України затвердив нову редакцію «Українського правопису», отож досить упорядкованими для потреб практичного вжитку можна вважати низку орфографічних норм. Хоча залишилося ще чимало дискусійних питань, котрі потребують детального вивчення. У дослідженні спробуємо систематизувати та описати найголовніші принципи та способи відтворення чеської пропріальної лексики графічними засобами української мови, виявити типові помилки та запропонувати шляхи їх вирішення.

Мета статті – окреслити найпоширеніші дискусійні питання відтворення чеських власних особових назв, які нині фіксуємо в українському інформаційному просторі, науковій літературі, публіцистиці.

Виклад основного матеріалу. У перекладознавстві сформувалося кілька основних принципів та методів передачі іншомовних онімів: транслітерація, транскрипція, транспозиція, калькування. Вибір найефективніших перекладацьких методик залежить від конкретної комунікативної ситуації. Адже переклад власних назв у художніх текстах та в офіційно-ділових документах вимагатиме від перекладача різних підходів.

Одним із найефективніших способів відтворення власних особових назв вважається транслітерація. При транслітеруванні враховується не лише звуковий склад слова, а буквенна відповідність алфавітів. На відміну від практичної транскрипції, транслітерація орієнтується не на якусь мову, а на певну графічну систему (Могила, 2007: 158). Хоча і тут є чимало проблемних питань, оскільки транслітерація це не механічна заміна літери чужого алфавіту літерою свого алфавіту або навпаки. І хоч слов'янські алфавіти (польський,

чеський, словацький, хорватський, словенський) значно краще відповідають графіці української мови, ніж будь-який західноєвропейський, сьогодні у питанні транспозиції власних назв існує чимало суперечливих моментів (Д'яков, Кияк, 1995: 36).

Розглянемо найпоширеніші проблеми транспозиції чеських антропонімів в українських засобах масової інформації та публіцистиці.

1. При передачі чеських власних особових назв перекладачі не дотримуються правила написання літери **и** після шиплячих та **ц**, пункт 6.2.: «У польських, чеських і словацьких прізвищах та іменах **і** передаємо через **и** після шиплячих і **ц** та в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)**» (Український правопис, 2019: 176]. Наприклад, прізвище міністра закордонних справ Чеської Республіки фіксуємо у різних варіантах: *Томаш Петржічек* і *Петршічек* (чеськ. *Petrříček*), а мера Праги – *Зденек Гржіб* (чеськ. *Zdeněk Hřib*), хоча за нормою мали б писати *Петржичек, Гржиб*. Аналогічно неправильно відтворені прізвища Лібуше *Тесаржікова* (чеськ. *Libuše Tesaříková*), Рената *Жілакова* (чеськ. *Renata Žiláková*), Марта Шімечкова (*Marta Šimečková*), Мілош *Вистрчіл* (чеськ. *Miloš Vystrčil*, спікер сенату ЧР), замість нормативного *Тесаржикова, Жілакова, Шімечкова, Вистрчил*.

2. Дискусійною є правописна норма передачі чеських літер **е, ě** після приголосних українською **е** (Український правопис, 2019: 175). За цим правилом, дві літери, що позначають у чеській мові різні звуки, передаємо однією українською **е**: *Бегоунк* (чес. *Běhounek*), *Немцова* (чес. *Nětcová*), Антонін *Станек* (чес. *Antonín Staněk*, міністр культури ЧР).

У чеській мові літера **ě** вказує на м'якість попереднього приголосного. Напевно тому перекладачі, здебільшого, бойкотують цю норму українського правопису, а в іменах та прізвищах сполучення **dě, tě, ně** передають українською **де, те, не**: чес. *Nětcová* – укр. *Немцова*. Така практика поширюється не лише на усталені імена та прізвища, напр. відомих чеських письменників XIX ст. *Божени Немцовой, Вітеслава Галека*, але й на сучасні власні особові назви: сенаторка *Мірослава Немцова* (чес. *Miroslava Nětcová*),

згаданий мер Праги Зденек Гжиб (чес. *Zdeněk Hřib*), письменник Зденек Плугарж тощо.

Неоднозначність цієї норми полягає в тому, що чеські прізвища на зразок Berský і Běrský, Betik і Bětik, Pesničák і Pěsničák, Pech і Pěch, Perková і Pěrková, Vejmelka і Vejmělka в українській мові матимуть однакове написання та звучання. У таких випадках варто зважати на правовий статус прізвищ, адже у процесі міжкультурної комунікації прізвища виконують функцію юридичної ідентифікації іноземця. Неточне відтворення прізвища може спричинити непорозуміння правового та етичного характеру.

У цьому контексті також вважаємо, що варто унормувати передачу чеських сполучень «губний + ě», адже в чеській мові ě після **b, p, v, f** передає два звуки [j+e] та передбачає роздільну вимову, як в українській мові при апострофі: bě [bje], pě [pje], vě [vje], fě [fje]. Тут виникає логічне питання, чому б чеське сполучення «губний + ě», не передавати українською через апостроф та є, як от у російських прізвищах *Аляб'єв, Ареф'єв, Прокóф'єв* (Український правопис, 2019: 178).

Тобто прізвище чеського політика, колишнього гетьмана краю Височина, яке в українських масмедіа передають або як Бєгоунок, або як Бегоунок (за чинною нормою), логічно було б відтворювати як Їржі Б'єгоунок (чес. Jiří Běhounek), прізвище чеської письменниці ХІХ століття – як Кароліна Св'єтла, а чеські прізвища Pech і Pěch - відповідно як Пєх і П'єх. На наш погляд, це б не суперечило орфоепічним та орфографічним нормам української мови, а також найточніше передавало в українських текстах і вимову, і написання подібних онімів у мові-реципієнті.

3. Іншою проблемою є непослідовне відтворення літер **h** та **g**, котрим в українській мові відповідають **г** та **ґ**. На одному з регіональних інтернет ресурсів прізвища чеських письменників транспонуються як *Франтішек Халас, Владімір Голан* (<https://zakarpatty.net.ua/Blogs/126223-Cheskyi-henii-iakho-povynni-buly-zabuty>). За іменем *Франтішек Халас* важко відразу

впізнати постать відомого чеського поета *Франтішка Галаса* (чес. *František Halas*). Не зрозуміло, чому прізвище *Голан* (чес. *Vladimír Holan*) у цьому ж реченні відтворено правильно. У цій-таки статті неадекватно відтворені й прізвища інших чеських митців: *Властиміл Хофман* замість нормативного *Гофман* (чес. *Vlastimil Hofman*), *Карел Готт* замість *Готт* (чес. *Karel Gott*) (<http://www.mukachevo.net/ua/news/view/2371303>).

Подібних помилок є багато й при передачі словацьких антропонімів. На це неодноразово вказувала відома дослідниця слов'янської ономастики С. Пахомова: «і в словацькій і в українській мові звуки, що позначаються цими літерами, розрізняються артикуляційно й акустично, тому під час транспозиції прізвищ їх слід послідовно розмежовувати» (Пахомова, 2017: 106).

4. Написання *Ї* на початку слов'янських імен та прізвищ ані чинна редакція українського правопису, ані попередні окремо не регулюють. Чеські та словацькі імена й прізвища, що починаються на **Јі-** перекладачі, здебільшого, відтворюють українською літерою *ї*: імена *Їндра* (чес. *Jindra*), *Їржі* (чес. *Jiří*), прізвища *Їрасек* (чес. *Jirásek*), *Їлемницький* (словац. *Jilemnický*) тощо. І це природно, адже українська мова має звукосполучення [й + і], зрештою, у мові існують антропоніми *Ївга*, *Їжакевич*, *Їжовський* тощо.

Однак насторожує той факт, що в українському правописі ім'я *Іржі* з початковим *І* слугує ілюстративним матеріалом до іншого правила – «написання *-і* в кінці польських, чеських і словацьких прізвищ та імен прикметникового типу: *Єжі*, *Єнсі*, *Їржі*» (Український правопис, 2019: 176). Правопис 2012 року (а це перевидання правопису 1993 р.) у §104 пропонує також відтворювати чеський антропонім *Jindra* як *Індра*: «у польських, чеських і словацьких прізвищах *і* передається: через *і* на початку слова та після приголосного: *Івашкевич*; *Індра*, *Єдлічка*» (Український правопис, 2012: 133). Парадоксально, але тут-таки чеське прізвище *Jedlička* відтворено як *Єдлічка*, тобто з початковою українською йотованою літерою *Є*, а ім'я *Jindra* пропонують писати через **І**, а не **Ї**. Хоча в новому правописі у § 126 зазначено,

що в словах іншомовного походження «звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою й, а у звукосполученнях [je], [ji], [ju], [ja] буквами є, ї, ю, я» (Український правопис, 2019: 157). Вочевидь, база ілюстративного матеріалу слов'янських онімів у правописах не оновлюється, не розширюється, не доопрацьовується, а переходить із попередньої редакції українського правопису до наступної, подекуди із незначними змінами. Проєкт незатвердженого правопису Русанівського 2003 р., до слова, передбачав написання ĭ в цьому імені - *ĭндра* (Український правопис, 2003: 155).

На наше глибоке переконання, подібна практика створює різнобій, невизначеність. Відтворення сполучення *ji-* літерою *i-* корінням сягає того етапу, коли українські правописні норми «підганяли» до російських. По-іншому заміну сполучення *Ji-* українською літерою *I* на початку слова пояснити не можна. У російській мові, як відомо, не те що літери *ĭ*, а й самого звукосполучення [й + і] немає. Якщо воно трапляється в загальних і власних іншомовних назвах, росіяни передають його переважно літерою *И*. Тобто, чеські імена *Jindra* та *Jiří* російською мовою транспонують як *Индра* та *Иржи*, а українські прізвища *Ївженко* та *Їжакевич* – як *Ивженко* та *Ижакевич*. В українській мові на початку таких слів цілком логічно писати *ĭ*, а не *I*.

5. У процесі відтворення чеських антропонімів українською мовою непослідовним є написання деяких суфіксів та прикметникових закінчень у прізвищах. Так за українською правописною нормою у польських, чеських і словацьких прізвищах літеру ĭ передаємо як и в суфіксах *-ик* < *-ik/-ík*, *-ицьк-* < *-isk-*, *-ич* < *-ič* (*-евич*, *-ович*) (Український правопис, 2019: 176). Здебільшого ця норма витримується, однак іноді доводиться фіксувати помилки в написанні цих суфіксів. Прикро, що відтворення навіть усталених прізвищ відомих особистостей минулого подекуди не відповідає орфографічним нормам: «письменником *Людвігом Вацуліком*», замість нормативного *Людвик*

Вацулик (чес. *Ludvík Vaculík*) (<https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/prazka-vesna-yak-ideologichna-dyversiya>).

Двома помилками супроводжується транспозиція прізвища гетьмана Пардубицького краю *Мартіна Нетоліцького* (чес. *Martin Netolický*) у формі *Нетоліцки*: неправильно відтворено і суфікс (нормативний *-ицьк-*), і закінчення (нормативне *-ий*). Відповідно до пункту 11 § 144 чинного правопису «прикметникові закінчення чеських та словацьких *-ý*, польських *-у*, болгарських, македонських і сербських *-и*, хорватських *-і* передаємо через *-ий*» (Український правопис, 2019: 178).

Науковці неодноразово вказували на те, що закінчення *-и* в прикметникових прізвищах автоматично робить їх невідмінюваними в українській мові: «Зникнення кінцевого приголосного *й* у прізвищах ад'єктивного типу і, таким чином, його завершення голосним сигналізує про втрату відмінювання, а отже, призводить до їх граматичної деформації, а це не припустимо, адже і в українській, і словацькій мові прізвища ад'єктивного типу відмінюються» [Пахомова, 2017, с. 103]. Цей ряд невідповідностей можемо продовжувати: прізвище старости чеського міста Семіл відтворено як *Ян Фарскі*, замість *Ян Фарський* (чес. *Jan Farský*), радника президента як *Неєдли* (у статті прізвище не відмінюють - *Мартіна Неєдли*) замість *Мартін Неєдлий* (чес. *Matrin Nejedlý*) (<https://www.ukr.net/news/details/world/87723859.html>), міністр охорони здоров'я Чехії *Ян Блатний* (чес. *Jan Blatný*) як *Блатні* (<http://www.mukachevo.net/ua/news/view/2350990>) і як *Блатни* (https://zaxid.net/ministra_chehiyi_yana_blatni_zvilnili_cherez_rosiysku_vaktsinu_n1517062).

6. Іноді помилково чеську літеру *ř* передають українською *р*: наприклад ім'я регіонального представника УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні *Олдржиха Андрісека* (чес. *Oldřich Andryšek*) транспонують як *Олдріх*; аналогічно ім'я Генерального консула Чеської Республіки в Донецьку *Ондржея Моравека* (чес. *Ondřej Morávek*) відтворюють як *Ондрей Моравек*,

прізвище директора Національного парку «Крконоші» Яна Гржебачки (чес. Jan Hřebačka) передають як Гребачка.

7. Дискусійним питанням при відтворенні слов'янських імен та прізвищ українською мовою, на думку дослідників, є відмінювання суфіксальних власних назв. Йдеться про голосний е у слов'янських суфіксах, який у західнослов'янських мовах у непрямих відмінках випадає. Однак за нормами українського правопису «у відмінкових формах чеських, словацьких і польських прізвищ на **-ек (-ек)** суфіксальний **-е-** зберігаємо: *Га́шек - Га́шека, Га́шекові...; Ло́кетк - Ло́кетка, Ло́кеткові...» (Український правопис, 2019: с.170).*

Прізвища типу *Гашек* у родовому відмінку однини, відповідно до правописних норм, відмінюють українською мовою як *Гашека* (як аналогічні слова української мови): Антоніна *Станека* (чес. Antonín Staněk, міністр культури Чехії), Олдріха *Андрисека* (чес. Oldřich Andryšek, регіональний представник УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні), Томаша *Петржичека* (чес. Tomáš Petříček), Якуба *Кулганека* (чес. Jakub Kulháněk, міністр закордонних справ Чехії), Яна *Гамачека* (чес. Jan Hamáček, голова партії ЧССД), Любомира *Заоралека* (чес. Lubomír Zaorálek, міністр закордонних справ Чеської Республіки). Рідше подібні прізвища відмінюють як *Гашка* (як у чеській мові): Властімілом *Воколкем* (чес. Vlastimil Vokolek).

Чинні норми українського правопису передбачають також збереження **-е-** при відмінюванні прізвищ з кінцевими **-ер, -ел, -ол**: *Петер -Петера..., Павел -Павела..., але в іменах він випадає: *Петер -Петра..., Павел (Павол) – Павла» (Український правопис, 2019: 170).**

Однак частим явищем у процесі транспозиції західнослов'янських антропонімів фіксуємо збереження **-е-** також при відмінюванні імен на **-ер, -ел, -ол**: *Карела* Гавлічека замість *Карла* (чес. Karel Havlíček, міністр транспорту ЧР), *Павелу* Мусілу, замість *Павлу* (чес. Pavel Musil, керівник Чеського дому регіону в Ужгороді) тощо.

Перекладачі також за аналогією зберігають -e- при відмінювання слов'янських імен із кінцевим **-ек (-ek)**, типу *Marek, Radek, Zdeněk*, хоча українських правопис окремо не регулює збереження e в суфіксі **-ек** у непрямих відмінках слов'янських імен: *Радека* Матулу (чес. *Radek Matula*, Надзвичайний і Повноважний посол Чеської Республіки в Україні), *Радеком* *Вондрачеком* (чес. *Radek Vondráček* спікер нижньої палати парламенту ЧР).

За нормами українського правопису, отже, e випадає лише в прізвищах із суфіксом **-ець** та в іменах, що закінчуються на **-ер, -ел, -ол** (Український правопис 2019, с.170). Хоча у проєкті правопису за редакцією Русанівського (2003) зазначено, що e випадає «при відмінюванні слов'янських імен та прізвищ на **-ер, -ел, -ол**: *Деметер Деметра...*, *Петер-Петра..*, *Павол-Павла...*» (Український правопис, 2003: 111).

Важко не погодитися з відомим поетом, перекладачем, знавцем чеської мови В.К. Житником, який наголошував, що в цих нормах немає послідовності: «чому *Павол – Павла* може бути, а *Чанек – Чанка* ні? І нарешті, чому ім'я повинне мати форму *Петер – Петра*, а прізвище *Петер – Петера*, якщо вони в оригіналі не розрізняються?» (Житник, 2001: 17).

Ще в 1962 р. відомий перекладач Г.П. Кочур дав В.К. Житнику слушну рекомендацію: «Треба Вам дотримуватись одного – писати в непрямих відмінках так, як це Ви зробили в «Успіху» (вірш чеського поета П. Безруча), – *Фридку*, а не *Фридеку*. Давно пора покінчити з цією варварською традицією (*Чанек – Чанека*, а чому не *молоток – молотокаї*)» (Житник, 2001: 17).

Зазначимо, що норма стосовно збереження випадного e в суфіксах слов'янських прізвищ в академічній граматиці української мови 1969 року пояснена так: «Суфіксальний голосний [e] в західнослов'янських мовах у непрямих відмінках випадний. В українській мові суфікса **-ек** немає. [...] За мовним чуттям українців західнослов'янські назви з суфіксом **-ек** не сприймаються як відповідник до українських утворень на **-ок**, де голосний випадає. [...] Оскільки традиції написання цих назв з випадними голосними ще

немає, а іншомовні слов'янські назви пишуться за зразком українських (порівняй *Домбровський* – *Dąbrowski*), правомірнішими слід вважати вимову і написання із збереженням [є] (*Гашека*)» (СУЛМ, 1969: 101-102).

Водночас В. Житник заперечує тезу про відсутність традиції в українців писати західнослов'янські власні особові назви з випадними голосними (українці за пів століття до цього «вердикту» відмінювали прізвище *Гавличек* як *Гавлічка/Гавличка*), адже випадні голосні в суфіксах не є чужі українській мові. Саме тому дослідник рекомендує «зберегти форму непрямих відмінків, властиву й оригіналові, й українській мові» (Житник, 2001: 17).

Стосовно традицій написання випадних голосних у суфіксі -ек, можемо покликатися, до прикладу, на учня С. Смаль-Стоцького, авторитетного українського мовознавця, Василя Сімовича, який у статті за 1932 рік відмінював прізвище чеського філолога XIX століття, співредактора шкільних підручників для народів Австрії *Йозефа Їречка* без суфіксальної голосної *е*: *Їречкові, Їречків, Їречковим* [<http://latynka.tak.today/josef-yirechek-i-ukrayinska-mova>].

8. Іншим дискусійним питанням є українізація чужомовних імен. Йдеться передусім про відтворення автохтонних слов'янських основ *-mir, -mil, -vit* в іменах-композиціях: *Властиміл чи Властимил, Любомір чи Любомир?* Норма українського правопису рекомендує передавати українськими відповідниками «за традицією лише білоруські та російські імена». На сторінках інтернет-видань імена західних слов'ян зазвичай транслітерують. Здебільшого в питанні транспозиції імен українські перекладачі та редактори є обережними, намагаються максимально відтворити фонемний (звуковий) та графічний склад імені в мові-джерелі, надто, коли йдеться про імена відомих політиків та дипломатів: *Властиміл* Воколек, *Любомір* Заоралек (колишній Міністр закордонних справ Чеської Республіки).

Хоча фіксуємо заміну чеських імен українськими відповідниками. Ім'я міністра закордонних справ Чеської Республіки, до прикладу, відтворюють

або як *Любомір* Заоралек (чес. *Lubomír Zaorálek*), або як *Любомир* Заоралек; ім'я міністра сільського господарства ЧР транспонують і як *Мірослав* Томан, і як *Мирослав* Томан.

Оскільки слов'янські антропоснови *-mir*, *-mil*, *-vit* відповідають українським *-мир*, *-мил*, *-віт*, імена з цими компонентами повинні відтворюватися українською виключно через *-и-*: *Яромир* Ербен, *Яромир* Йон, *Яромир* Ягр тощо.

Інше питання, чи варто українізувати чеські імена неслов'янського походження. На сторінках кількох загальнодержавних та регіональних інтернет-видань України ім'я чеського прем'єра транспонують або як *Андрей* Бабіш або як *Андрій* Бабіш [<https://suspilne.media/169023-pandora-papers-ak-reaguut-svitovi-politiki-na-zvinuvacenna-u-korupcii/>]; [<https://hromadske.ua/posts/partiya-premyera-chehiyi-figuranta-pandora-papers-prograye-na-parlamentskih-viborah-komunisti-prograli-vpershe-z-1945-go>]. Цей приклад більш, ніж показовий. Адже Андрей Бабіш – чеський політик словацького походження, народився у Братиславі за часів комуністичної Чехословаччини, однак його ім'я не було замінено зі словацького *Andrej* чеським іменем *Ondřej* ані в часи існування спільної держави, ані в період існування самостійної Чехії.

На шпальтах інтернет-видань громадськість періодично обговорює суперечливі моменти українського правопису; серед іншого редактори та перекладачі порушують питання щодо українізації іншомовних, у тому числі й слов'янських імен. Усі учасники дискусії практично однотайно висловлюються за транслітерацію імен, закликають опиратися на сучасну світову перекладацьку практику, оскільки українські правописні норми не дають однозначну відповідь на ці питання (<https://maidan.org.ua/arch/mova/1109023524.html>).

Нова редакція українського правопису, як і всі попередні, не містить прямої рекомендації щодо передачі імен неслов'янської генези, йдеться лише про відтворення імен східних слов'ян (Український правопис, 2019: 175).

Важко не погодитися з відомою українською дослідницею Іриною Фаріон у тому, що «національномовна адаптація антропоніма – це один з надійних засобів ідентифікації народу» (Фаріон). Адже представники кожної нації усвідомлюють свою особливість, навіть якщо використовують універсальні антропоніми. Саме тому імена *Ондржей* (чес. *Ondřej*), *Андрей* (словац. *Andrej*), *Андржей* (пол. *Andrzej*) мали б слугувати не тільки для юридичної ідентифікації іноземців в Україні, але й національної.

Висновки. Неповний перелік дискусійних питань засвідчив необхідність доопрацювання існуючих правописних норм або ж створення окремих правил, які б докладніше регулювали транспозицію слов'янських власних назв українською мовою. Адже український правопис підходить до питань відтворення чужомовних онімів «точково», регулює написання суфіксів, подвоєння, передачу літер *z* та *l*, апострофа тощо. Не існує системного опрацювання норм передачі слов'янських/західнослов'янських онімів, зрештою, як і онімів інших мов чи груп споріднених мов. Часто правила поширюються на абстрактне поняття - «слова іншомовного походження». Такий підхід ускладнює процес відтворення західнослов'янських онімів українською мовою. Уважаємо, що для кожної слов'янської мови (або ж підгрупи) необхідно розробити національний стандарт передачі іншомовних власних назв українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул О. Передача слов'янських онімів українською мовою: норма і сучасна практика. *Studia Slavistica*. Ужгород, 2007. С. 22-28.
2. Васильєва Л.П., Коць-Григорчук, Л. М. Стандартизація слов'янських мов і формування правописних норм в ономастиці. *Мовознавство*, № 2-3, 2008. С. 222-235.
3. Д'яков А., Кияк Т. Латинська транслітерація як складова частина українського правопису. Відтворення українських власних назв (антропонімів і топонімів) іноземними мовами. Київ, 1995. С. 30-47.

4. Житник В.К. Відтворення слов'янських власних назв українською мовою. Наукові записки. Том 18. Філологічні науки. Київ, 2001. С.14-18.
5. Могила Ю.А. До питання відтворення чеських географічних назв українською мовою. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова - 9, Вип.1, 2007. С.157-160.
6. Паламарчук О. Л. Як перекладати чеські географічні назви. Культура слова. Вип. 23, 1982. С. 93-95.
7. Пахомова С.М. Онімійна номінація в діяхронії. Пряшів, 2019.134 с.
8. Пахомова С.М. Транспозиція словацьких антропонімів в українській мові. Студії з ономастики та етимології. 2015-2016. Київ, 2017. С. 99-108.
9. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ: Наукова думка. 1969.
10. Український правопис. Київ, 2012 288 с.
- 11.Український правопис. Київ, 2019. 392 с.
- 12.Український правопис: Проект найновішої редакції. Київ, 1999. 340 с.
- 13.Український правопис: проект. Українська національна комісія з питань правопису/ ред. В.М. Русанівський. Київ: Науково-видавничий центр НБУ ім. В.І. Вернадського, 2003.
- 14.Українська ономастика: бібліографічний покажчик. Київ, 2013. 366 с.
- 15.Фаріон І. Імена та прізвища як національні ідентифікатори. 2016. Режим доступу: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/57af1f56d25b9/>.

REFERENCES

- Albul O. (2007) Peredacha slovianskykh onimiv ukrainskoiu movoiu: norma i suchasna praktyka. [Transferring Slavic onims into the Ukrainian language: the norm and modern practice]. Studia Slavistica. Uzhhorod, S. 22-28. [in Ukrainian].
- Vasylieva L.P., Kots-Hryhorchuk, L. M. (2008) Standartyzatsiia slovianskykh mov i formuvannia pravopysnykh norm v onomastytsi. [Standardization of Slavic

languages and formation of spelling norms in onomastics] *Movoznavstvo*. – Linguistics № 2-3, S. 222-235. [in Ukrainian].

Diakov A., Kyiak T. (1995) *Latynska transliteratsiia yak skladova chastyna ukrainskoho pravopysu*. [Latin transliteration as a component of Ukrainian orthography]. *Vidtvorennia ukrainskykh vlasnykh nazv (antroponimiv i toponimiv) inozemnymi movamy*. – Reproduction of Ukrainian proper names (anthroponyms and toponyms) in foreign languages. Kyiv, S. 30-47. [in Ukrainian].

Zhytnyk V.K. (2001) *Vidtvorennia slov'ianskykh vlasnykh nazv ukrainskoiu movoiu*. [Reproduction of Slavic proper names in the Ukrainian language.] *Naukovi zapysky*. Tom 18. *Filolohichni nauky*. – Scientific notes. Volume 18. Philological sciences. Kyiv, S.14-18. [in Ukrainian].

Mohyla Yu.A. (2007) *Do pytannia vidtvorennia cheskykh heohrafichnykh nazv ukrainskoiu movoiu*. [Regarding the issue of reproduction of Czech geographical names in Ukrainian] *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova* - 9, Vyp.1. – Scientific journal of Drahomanov NPU-9. Vol.1., S.157-160. [in Ukrainian].

Palamarchuk O. L. (1982) *Yak perekladaty cheski heohrafichni nazvy*. [How to translate Czech geographical names] *Kultura slova*. Vyp.23. – The culture of the word. Vol. 23, S. 93-95. [in Ukrainian].

Pakhomova S.M. (2019) *Onimiina nominatsiia v diakhronii*. [Onymic nomination in diachrony]. *Priashiv*, 134 s. [in Ukrainian].

Pakhomova S.M. (2017) *Transpozytsiia slovatskykh antroponimiv v ukrainskii movi*. [Transposition of Slovak anthroponyms in the Ukrainian language.]. *Studii z onomastyky ta etymolohii*. – Onomastics and etymology studies 2015-2016. Kyiv, S. 99-108. [in Ukrainian].

Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia. (1969). [Modern Ukrainian literary language. Morphology] Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Ukrainskyi pravopys. (2012) [Ukrainian spelling] Kyiv, 288 s. [in Ukrainian].

Ukrainskyi pravopys. (2019) [Ukrainian spelling] Kyiv, 392 s. [in Ukrainian].

Ukrainskyi pravopys: Proiekt nainovishoi redaktsii. (1999) [Ukrainian spelling: Project of the latest edition] Kyiv, 340 s. [in Ukrainian].

Ukrainskyi pravopys: proiekt. (2003) Ukrainska natsionalna komisiia z pytan pravopysu/ red. V.M. Rusanivskyi. [Ukrainian spelling: project. Ukrainian National Commission on Spelling/ ed. V.M. Rusanivskyi] Kyiv: Naukovo-vydavnychi tsestr NBU im. V.I. Vernadskoho. – Vernadsky NBU Research and Publishing Center [in Ukrainian].

Ukrainska onomastyka: bibliohrafichnyi pokazhchyk. (2013). [Ukrainian onomastics: bibliographic index]. Kyiv, 366 s. [in Ukrainian].

Farion I. (2016) Imena ta pryzvyshcha yak natsionalni identyfikatory.[Names and surnames as national identifiers]. Access mode: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/57af1f56d25b9/>. [in Ukrainian].